

Եղիշե Չարենց

Չարենց-Նամե

Ձեր մտքերը մի պահ ես պիտի
Այսօր տամ երգերիս քարե:
Ե՛ս եմ այս՝ անտուն, անոթի
Մի պոետ Եղիշե Չարենց:

Ես եկել եմ հեռո՛ւ Իրանից:
Հայրենիքս է Խանի Մակուն:
Իմ հոգում արև՛ն Իրանի,
Իրանի արև՛ն է իմ հոգում:
Իսկ արյան մեջ երգում է իմ
Նահիրյան տխրությունն անծիր...

Իսկ ողեղս կարմիր-կարմիր
Մոսկովյան հրով այրեցի:

Թող իմ սիրտը բուրմունքը վարդի,
Իսկ ողեղս կրա՛կը խանձի:

Իսկ հիմա լսեցե՛ք, մարդի՛կ,
Շահ-Նամեն բանաստեղծ Չարենցի...

Ոսկեվառ արևի նման
Իրանից նետված Նաիրի,
Նաիրից նետված Մոսկով
Ես երգում եմ կյանքս հիմա
Արևով,
Արյունով,
Ոսկով:

Ես ի՞նչ հրաշքով դարձնեմ
Օրերիս անիվն անգո.

Թող իմ երգը ձեզ թոցնե

Նաիրի.

Կարս

Մանկություն...

Ես Կարսում եմ
Նորի՛ց,
Նորի՛ց...
Մանկական շրթերըս կախած՝
Ես տեսնում եմ մորս
Նորից
Ստինքները՝ երկու ձագար...

Դեռ հոգիս մի նետ է հանգիստ՝
Օրերիս աղեղին կպած:

Հեռւում մորմոքը զանգի:

Ահա հայրս՝ հագին կապա...

Նրա դեմքը՝ արծաթե ափսե,
Վրան քիթը՝ կեռ մի դանակ:
Թափել է ժամանակն անսեր
Մազերին ճերմակ նիրվանա:

Ահա մայրս՝ գնում է ջրի,
Գլխին՝ Թեհրանի լաշակ...

Սուլում է քամին Նաիրի

Ուզում եմ բարձր ճշալ:

Պարզում է ձեռքերն առաջ
Հոգիս, որպես որբ տղա.
Ուզում է արևկեզ հարավ,
Ուզում է արևի ծնծղան...

Իսկ երբ մայրս մազերին իր ձյուն
Դնում է ոսկեմուգ հինա
Թվում է՝ մազերի միջով
Ես կարող եմ Թեհրան գնալ...

Կարող եմ հասնել Հնդուշին,
Տիրանալ գանձերին Շահի...
Մանկություն... ոսկեթև՝ թռչուն...
Դեղնավուն ոսկի՝ հինայի...

II

Ես ծնվել եմ Մակու քաղաքում,
Արևի տակ ոսկեղեն, հասուն,
Շոգ շնչի տակ Որմուզդի թևի

1897 թվին:

Թափել է արևն Իրանի
Իմ հոգում Շիրազի վարդեր:

Բայց տխուր նաիրյան քամին
Իմ սրտում թախիժ է բարդել:
Դեռ աչքերս արևին չբացած
Նետել է ինձ հին մի քաղաք:

Ես անգույն Կարսում մեծացա՝
Հայրենիքս հեռուն թողած:

Աչքերս թների նման
Դեռ նիրհել էին շվարած
Երբ գրկեց ինձ թախիժն հնամյա,
Որպես տան մշտական ծառա:

(Նա մեր տանն էր վաղուց մեծացել,
Դեռ եղել էր պապիս ժամանակ:
Մնացել էր՝ հոգնած ու ծեր,
Սպասում էր, որ երկինք գնա:
Մենք նրան ասում էինք՝ ապի,
Նա տանում էր ինձ փողոց.
Սիրում էր ամեն բան թափել.
Երդվում էր նաիրյան հողով...):

Հորական տնակում նստած,
Նա մոռում էր, որպես տան կատու:
Բայց հոգիս կարոտով վստահ
Երագում էր արև ու խնդում:

Եվ հենց նա՛ էր, թախիծն հնամյա,
Որ ծածկած արև ու Իրան
Մի ծերուկ ուսուցչի նման
Ինձ մի օր վարժարան տարավ:

Ու, ծածկած արև ու Իրան,
Նա, շնչով կարծես մի հրե
Ուղեղիս կտավի վրա
Փորփրեց հնամյա գրեր...

(Իմ հոգին
Ո՞նց
Իմանար,
Որ հոսանքը այդ հին գրերի
Իմ հոգու անհաղթ թևերին
Պիտի բյուր երկինքներ բանա:

Որ հետո,
Տարիներ հետո,
Առածից բյուրպատիկ ավելի
Նավերիս ճերմակ կտավին
Նա քամի ու արև պիտի տա...):

Իմ խաղա՛ղ, կապո՛ւյտ մանկություն,
Դու նման ես լճակն ընկած
Արծաթե լուսինի դիսկին:

Դու կայիր ու չկաս հիմա դու,
Արևի դեմ դու, թույլ, հանգար

Բայց արդյոք կայի՞ր դու իսկի...

III

Եվ ահա պատանի եմ ես
Տասնըջորս, տասնըհինգ տարեկան:
Հիմա քեզ, պիտի քեզ երգեմ,
Իմ լուսե, հեռո՛ւ բարեկամ:

Աստղիկ: Քո անունը այս
Ես պահել եմ սրտում իմ վառ:

Ինչպես ծովն ընկած առագաստ
Թող ընդմիշտ նա այնտեղ մնա:

Օ, հաճա՛խ, հաճա՛խ, բարեկա՛մ,
Որպեսզի հոգիս չմրսի
Ես հիշել եմ վայրկյան-վայրկյան
Կանաչած այգին Կարսի...

Ես հիշել եմ
Ի՞նչ.
Չգիտեմ:

Ես հիշել եմ այն ամառվա
Քո ժպիտը
Տխուր,
Անթև,
Իմ շապիկը հիշո՞ւմ ես– ճերմակ...

Հիշո՞ւմ ես...

Ախր ի՞նչ հիշես...

Ախ, ոչինչ չկա հիշելու:

Աշունը
Տերևներ քշեց
Թիթեռներ դեղնած հուշերի...

Ների՛ր ինձ,
Ների՛ր, բարեկա՛ն,
Ինչքան էլ լուսե լինեիր
Ես անմիտ պատանի էի
Տասնըշորս-տասնըհինգ տարեկան...

IV

Եվ
Ահա
Տասներկու թվին
Առաջին անգամ... այնտեղ...
Առաջին համբույրս տվի
Քեզ...
Հիշատակ անթև:

Ես ուզում էի շո՛գ,
Իրան...
Շիրազի վարդեր կարմիր:

Բայց գտա...
Անկողնի...
Վրա...
Տարածված... մի պաղ... մարմին...
Ներիր, Աստղիկ Ղոնդախչյա՛ն,
Իմ լուսե բարեկամ...
Ների՛ր...

Ես...

Հետո...

Աշխարհներ անցա

Բայց թողածս ետ չբերի...

Միրելի,

Լուսն

Ղոնդախչյան

Ների՛ր... օ...

Ների՛ր...

Ների՛ր...

Եվ ահա

Առաջին

Անգամ...

Այնտեղ... միևնույն տարին

Երևաց մի ուրիշ անգո,

Անունը... Երկիր Նաիրի:

Երևաց:

Երևի չկար:

Երևի չկային վարդեր:

Եկավ

Ուտերիս վրա

Մի անհուն տխրություն բարդեց:

Թվաց թե

Տեսնում եմ մշուշում

Մի կապո՛ւյտ-կապո՛ւյտ աղջիկ:

Նման էր հնամյա փոշու,

Նման էր արնոտած խղճի:

Սպիտակ շրթերի վրա

Կային... դեղնավուն վերքեր:

Տվեցի սիրտս նրան
Ուզեցի, որ նրան երգեն...

VI

Օ, երգե՛ր իմ
Առաջի՛ն,
Առաջի՛ն...

«Երեք երգ»...
Աստղիկ Ղոնդախյան

Քրքրեմ
Մոխիրն իմ խղճի

Եվ երբե՛ք, երբե՛ք
Չգղջամ...

VII

Ես ինքս էլ լավ միտ
Չբերի
Թե ո՞նց՝ Կարսի այգուց

Տասնհինգ թվի վերջերին

Արթնացա... գորքերի շարքում:

Կամավոր:

Հայկական բանակ:

Հրացան: Թնդանոթ: Ռումբեր:

Եվ ահա Այգեստանը Վանա:

Եվ ահա– Վարդան, Ռուբեն:

Եվ ահա ընկերներ նոր-նոր:

Նյու Յորքից, Բասենից, Պոլսից:

Մա'հ

Մա'հ,

Մա'հ:

Ընդհանուր, հանուր:

Զինվորի, աղջկա, հարսի:

Ես կարծում էի այնտեղ,

Ռումբերի ահեղ որոտում

Կգտնեմ քո դեմքը լուսե:

Բայց գտա... դիակներ փայտե,

Ու տեսա մի երկիր, որը դու

Լքեցիր խուժումից մեր սև:

Ու իջավ թախիծն հնամյա

Ու հոգիս ճնշեց, ճնշեց...

Եվ իմ դեմ հրաշքի նման

Կրակվեց քո ուղին անշեղ...

VIII

(Ռ՞ւմ ինչ, որ միևնույն թվին

«Պրոգրես» տպարանը Թիֆլիսում
Ավետեց իմ կոտրած թնի
Արնոտած անկումի մասին...
Ու «Գիր»-ը փոշոտ վիտրինում
Մի փոքրիկ բրոշյուր դրեց:

Իմ տողերը վիշտ բերին ո՞ւմ
Դանթեյան իմ տողերն հրե):

IX

Իսկ
Հետո
Տասնըհինգ թվին
Երբ եկա, հասա Մոսկով
Չգացի հսկա մի թնի
Թայրտում... Վիթխարի սոսկում:

Թվաց թե
Հասնում եմ ահա
Աշխարհի վերջին վրանին,
Բայց որպես ոսկի մի վահան
Բարձրացավ արևն Իրանի...

Վառվեցին իմ հոգում հանկարծ
Վարդերը հեռու Շիրագի...

Օ, սի՛րտ իմ, գլխիվայր ընկար
Կախվեցիր... աղջկա վարսից:

Չարթնեցին հեռո՛ւ տարիներ
Ձիերի նման վրնջան...

Արթնացավ հրկիզող մի սեր...

Կարինե:

Կարինե Քոթանճյան...

X

«Ծիածանը»...

Արև՛ն է այնտեղ,

Նաիրյան թախիծի միջից.

Հրկիզված իմ հոգին բանտել

Եվ ուզում էր անդարձ շիջի:

Իրանի արև՛ն էր շոգ

Լացակումած կապույտը Նաիրի...

Ու թախիծը խեղդող, ճնշող,

Խառնված ոսկեման հրին:

(Դեռ չկա՛ր աշխարհում անշող

Դեռ չկա՛ր արև-Նաիրրն...):

XI

Մոսկով:

Տասնըյոթ թվական:

Իմ սրտում արևն Իրանի:

Եվ ուզում էր արևն ազահ

Հրդեհել սկավող տարին:

Հունվար...

Փետրվար...

Քսանրվեց:

Պոկվեց, ինչպես քար սարից:

Արևը՝ կարմրակեղ բանվոր՝

Գլորվեց թափով վիթխարի:

Ի՞նչ...

Հսկա,

Վիթխարի մի քար,

Որ նստել էր մեր թևերին:

Ծծում էր մեր արյունն, ագահ,

Շնչում էր սառնություն բևեռի:

Գլորվեց:

Ու գուր,

Երերուն,

Մի վայրկյան սպասեց, չըզնաց:

Բացվել էր անհուն մի հեռու:

Ջարդել էր մի հին մեքենա:

Կանգնել էր ճամփի սկզբին,

Հետևում մռայլ տարիներ:

Վախենում էր կարծես վազքից...

Կարինե...

Հիմար Կարինե...

XII

Իմ հոգում արևն Իրանի
Լափլիզում էր հրդեհի նման:

Ու ծանր, որպես գրանիտ,
Նաիրյան թախիժն հնամյա:

Թե իզո՞ւր կրքերիդ բազեն
Հետևեց ինձ երկա՛ր տարիներ...

Տխրություն էր հմայքդ մսե

Կարինե...

Մշո՛ւշ Կարինե...

XIII

Ինչպես քարը, մնացած ճամփին,
Որ նորից գլորվի պիտի

Իմ հոգին կարոտով անբիծ
Սպասում էր վերջին աղետին:

Պիտ ընկներ, որպես գրանիտ,
Քո կարոտը հոգնած իմ խղճից
Որ ոսկի արևն Իրանի
Խառնրվեր նաիրյան թախժին...
Եվ ահա
Հունիս,

Հուլիս...

Եվ ահա

Մեպտեմբեր,

Հոկտեմբեր...

Ջարնվեց կռանը սալին:

Տեղացին վիթխարի ռումբեր:

Ու ռումբերը արնակեց երգով

Պայթեցին ուղեղում իմ մութ:

Ու կարմիր ռումբերի ներքո

Երազներս տվի... քամուն:

Գլորվեց, որպես գրանիտ,

Քո կարոտը հոգնած իմ խղճից:

Ու ոսկի արևն Իրանի

Խառնվեց նաիրյան թախծին...

XIV

Տասնրութ:

Թվական կյանքի:

Իրիկուն: Վերադարձ: Առավոտ:

Ազատվեց հին կապանքից

Հոգիս՝ վիթխարի ցավով:

Տասնրութ:

Թվական հրի.

Ողջակեզ կարմրակեզ բոցում:
Արթնացավ արև՝ Նաիրին
Իմ հոգու նո՛ր գնդոցում:

Հրդեհ էր:
Անհատնում կրակ:
Արնաքամ վերքեր կարներ:

Ու կարոտդ հանկարծ ավրլան
Ողջակեզ հոգիս արևեց:

Ողջակեզ: Խնդություն: Ու մի
Անհատնում վատնում միասին
Եվ հոգիս սանձարձակ թռավ...

Այսպես էր տասներորթ թվին:

Սո՛ւա...

Լյուսի Թառայան...

XV

(Հոսում է արնակեզ մի գինի,
Հրդեհվում է սրտում իմ շոգ.
Անցնում է իմ թեժ արյունից
Ու քանդում է կապանքը ճնշող:
Նա այնտեղ է դուրսը, նա կա,
Որպես կին, որպես նո՛ր Նաիրի,
Հարբել են խմբեր խելագար
Ու աշխարհը հանձնել են հրին:

Նա այնտեղ է Լյուսի Թառայան.

Վարդերում, արևում Շիրազի,
Նաիրյան դաշտերի վրա,
Սկյության դաշտերում անծիր...

Ու բոլո՛ր նրանց սրտերում,
Որ աշխարհը հանձնել են հրին:
Հրդեհվել է աշխարհի հեռուն...
Այստեղ էր այն կարմի՛ր տարի՛ն...):

XVI

Կարմիր Բանակ:

Հորդել են հեղեղները սև:

Անսահման դաշտերի վրա
Շաշում են քո թևերը լուսե:

Կայարան:

Ջորքեր:

Ջորքեր:

Զինվորներ կարմիր:

Գիշեր:

Ու կարմիր գորքերի վրա
Կործվել է խավարը սև:

Խոր,

Խավար,

Ահավոր սպասում:
Հեռուն՝ կրակներ տարտամ:

Առավոտ կգնանք, հգոր.
Կփշրենք թշնամու շղթան:

Այստեղ էր 19 թվին:
Օ, ինչ հո՛րդ էր տագնապն ուղեղիս...

Ու հոգիս հրդեհին տվի,
Որ լափվի բոցերում դեղին:

Այստեղ էր:
19 թվին:
Հավաքվել էր Բանակը Կարմիր:

Ու բոլոր աչքերում ծավի
Անսահման խնդություն կար մի:

Ու մոտի՛կ, մոտի՛կ էր այնքան
Երագած աշխարհը գալիք...

Հավատում էր տերևն անգամ
Որ... կգա՛, կգա՛ Անձկալին...

Կանգնել էր Նա դռանը
Կարծես
Խանդավառ՝ ճակատին արև:

Ես երբեք քեզ չե՛մ մոռանա

Թառայան...

Կայարան Տիխորեցկ...

XVII Օ, ինչ հո՛րդ էր տազնապն ուղեղիս...

Ու հոգիս հրդեհին տվի,
Որ լափվի բոցերում դեղին:

Այստեղ էր:
19 թվին:
Հավաքվել էր Բանակը Կարմիր:

Ու բոլոր աչքերում ծավի
Անսահման խնդություն կար մի:

Ու մոտի՛կ, մոտի՛կ էր այնքան
Երագած աշխարհը գալիք...

Հավատում էր տերևն անգամ
Որ... կգա՛, կգա՛ Անձկալին...

Կանգնել էր Նա դռանը
Կարծես
Խանդավառ՝ ճակատին արև:

Ես երբեք քեզ չե՛մ մոռանա

Թառայան...

Կայարան Տիխորեցկ...

XVII

(Եվ մի՞թե
Ես
Չերգեցի՞
Ձեր կոիվը, կարմիր
Ընկերներ...

Նայեցի երկաթե գծին
Հասկացա, որ ամբողջը մե՛րն է:
Ու կարմիր հրդեհում հրձիգ
Վառվելով՝ ձգտեցին իրար
Անձրևը նաիրյան թախծի
Եվ արևը քո, ոսկի իմ Իրան:

Հասկացա, որ որպեսզի դուք
Միանաք ու ձուլվեք ի մի
Պիտի նախ իրար միանան
Լույսերը Փարիզի, Պեկինի:

Դեռ պիտի խմիչքը վեղյան
Բյուրավոր սրտեր խանձե:
Բայց ուղին ես արդեն գտա՝
Դեռ երեք, անմարմին, անձև...):

XVIII

Ինձ կանչում էր կարծես անծիր
Կարոտով երկիր Նաիրին.

Նորից Հայաստան գնացի
Տասնըինը թվի վերջերին:

Այնտեղ Նաիրի երկրում,
Հնավանդ ցանկությամբ ուրիշ՝

Արդեն խմբապետ Դրոն
Պարզել էր երեքգույն դրոշ:

Պարզել էր Երևան քաղաքում,
Հնամյա Մասիսին մոտիկ:

Ու լցրել էին հողագույն
Ուրումներ քաղաքն անոթի:

Որպես քար՝ տխրությունն իջավ,
Ծանրացավ ուսերիս,
Վրաս:

Ես նո՛րից, նորի՛ց քեզ տեսա
Մանկություն...

Կարոտի իմ...

Կարս:

XIX

Կարս:
Տասներինը թվին:
Տասներինը թվի վերջերին:

Նո՛յն երկինքն էր՝ կաթսա արևի:
Նույն խշշոցը քշփչան ջրի...

Բայց արևը իզուր էր փորում
կուրացած աչքերը շենքերի:

Իգո՛ր էր նաիրյան հեռուն
Ունկնդրում քչփչան ջրին..

Մանկական երագում տեսած
Շուքերի նման չկային
Ծանոթներս լուսե՛ր մարդիկ...

Դարձել էր սրերի հեռան
Կապույտ մանկությունը իմ
Իմ կանաչ, պայծա՛ր բարդին...

Էլ ինչո՞ւ ծիծաղեր հոգիս,
Երբ մի լուրջ քննադատ մի օր
Սարսելով դահլիճն ու ֆոյեն
Ավետեց ամբողջ աշխարհին,
Որ ծնվել է մեծ մի պոետ...

Որ ծնվել է երգիչ մի վառ
Ու բերել է երգեր հրե.

Ցնծա՛, նաիրյան աշխարհ,

Ցնծա'... Եղիշե Չարենց...

XX

Երևան:

Քսան թվական:

Փետրվար,

Մարտ,

Մայիս:

Ողջո՛ւյն, ընկեր Թավաքա՛լ:

Մուսայե՛լ:
Սարուխա՛ն:
Ավի՛ս...

Ողջույն բոլորիդ, բոլորիդ:
Ձեր կամքին երկաթ,
Գրանիտ:

Մոսկովյան կարմրակեզ հրին,
Կարմրավառ վարդին Իրանի..

Երևան:
Մեկ մայիսի:
Աստաֆյան փողոցում խմբեր:

Խնդավառ ելած միասին
Կտրել են փողոցի ճամփեն:
Եվ ահա դրոշներ կարմիր:
Հնամյա Մասիսի առաջ...

Ով որ կա թող գա՛,
Վառվի՛,
Սուր ճշա, խնդասիրտ գոռա՛:

Զիգզագներ
Նժույգներ թռան,
Կապվեցին՝ Երևան-Մոսկով.
Թափվեցին շենքերն հնօրյա
Հարվածի տակ երկաթե բազկի:

Ու սրտում իմ վառ խտացան
Գալիքները... Ո՞ր գայիր էլ:

Իսկական մարմին ստացած
Կանգնեց խնդավառ Նաիրին...

XXI

Քսանըմեկ:
Հատված քսանըմեկ:

Ինչ եղավ քսանըմեկ թվին
Թող հոգիս գալիքի՛ն գամե,
Թող հոգիս ընդմիշտ արևի:

Ընթերցո՛ղ: Քո հոգին հիմա
Թող ճեղքեն երգիս դանակով.
Ես եղա... առաջին Նաիրյան
Իսկական Կարմիր Բանակում...

Ու տեսավ Մասիսն հնամյա,
Առաջին անգամ իր օրից
Չերագած հրաշքի նման
Կռիվը նաիրցի բանվորի...
Իսկ
Երբ
Տուն դարձանք բանակից
Սպասում էր ինձ արդեն
Նաիրին... երկրային մի կին.
Աչքերը ջահեր կրակի,
Շրթունքները Շիրազի՛ վարդեր:

Ինչքան շա՛տ անցան դեմքեր,
Բայց հոգիս թող քեզնո՛վ հարբի.

Ախ, ինչքա՛ն ես սիրո՞ւմ եմ քեզ,

Արփիհ'կ, լուսավոր՝ր Արփիկ...

XXII

Ես հիմա ապրում եմ Մոսկվայում
Գլխիս մեջ՝ սրբիկներ ոսկի:

Գլխիս մեջ մի Ռոբերտ Օուեն
Հիմա վառ գալիքն է հսկում:

Գրում եմ պոեմներ, երգեր:
Երագում եմ Գալիքն անծիր:

Նաիրի', ես սիրում եմ քեզ.
Քեզ սիրում եմ, իմ Իրան հրձիգ:

Ես հիմա հեռո՞ւ եմ... Օ, ո՛չ.
Ձեզ մոտիկ եմ հիմա ավելի
Ինչպես նետը՝ դեպի ետ քաշած՝
Առաջից փախչող գազելին:

Իմ հոգին երեք նետ ուներ
Պի՛րկ հենած աղեղին օրերի:

Հիմա՝ թռե՛լ եմ երեքն էլ
Ջարնվել եմ խնդո՛ւն հրին:
Ես ձեզ չե՛մ, ձեզ չե՛մ մոռացել.
Դուք հիմա դարձել եք մի:

Մենք շուտով, ինչպես նետ երեքծայր
Թռչելու ենք Հնդուշին, Պեկին:

Ընդունե՛ք, առե՛ք ինձ հիմա

Մոսկո՛ւ վարմրակեզ հրի,
Իմ ոսկի՛, ոսկի՛ իմ Իրան,
Իմ հեռո՛ւ, հեռո՛ւ Նաիրի...

1922. 6. 1.

Մոսկվա